

Erazm Baran

Nauka i nauczanie medycyny sądowej we Lwowie (zarys historyczny)*

Forensic medicine – science and teaching in Lwów

Z Katedry Medycyny Sądowej CM UJ w Krakowie
p.o. Kierownik: prof. dr hab. B.Turowska

Przedstawiono dzieje nauki i nauczania medycyny sądowej we Lwowie, począwszy od powstania Uniwersytetu w 1661 roku aż do roku 1994.

The University of Lwów was founded in 1661. Lectures of forensic medicine had been given at the so-called Medical Surgical Institute since 1805, then (from 1854) at the faculty of Law (the lectures: F.Gatscher, J.Weigl, L.Feigel, L.Wacholz). Faculty of Medicine was established in 1894. Institute of Forensic medicine was created in 1898 by Professor Włodzimierz Sieradzki who was the first Head of Institute, until His tragic death in 4th July 1941. That day he and other Professors of the University were murdered by Nazi Germans. Assistant Professor Bolesław Popielski maintained the Institute until 1943 (under German occupation).

Dnia 20 stycznia 1661 r. król Jan Kazimierz podpisał akt erekcyjny na mocy którego istniejące lwowskie Kolegium OO. Jezuitów zostało przekształcone w Akademię czyli Uniwersytet. W akcie erekcyjnym podano m.in.: "... dajemy zatem prawo... wprowadzenia nauki (studium generale) wszelkiej dozwolonej wiedzy tj. teologii tak scholastycznej jak i moralnej, filozofii, matematyki, obojga praw, medycyny, sztuk wyzwolonych nauk i umiejętności bez wyjątku wszystkich, których Ojcowie T.J. uważać będą za odpowiednie nauczać sami lub przez innych, według ich zdania i postanowienia, wedle zwyczaju i praktyki akademii i uniwersytetów" (23). Burzliwe były dzieje tego Uniwersytetu. Miał on swoje wzloty i upadki (5, 6, 7, 19, 21, 22, 23). Szczególnie złożone były dzieje związane z organizacją wydziału lekarskiego. Z myślą o tym wydziale w 1773 r. powołano Collegium Medicum "dla wykształcenia chirurgów i ich pomocników" (5, 23). W 1784 r. powołany został wprawdzie Wydział Medyczny, który jednak po upływie czterech lat został zamieniony w niższą szkołę lekarską. W 1791 r. nastąpiło przywrócenie Wydziału Medycznego. Uniwersytet nosił wówczas nazwę "Józefińskiego" i zakończył swoją

* Pracę dedykuję profesorowi Bolesławowi Popielskiemu z okazji 90-tej rocznicy urodzin.

działalność w 1805 r. Miejsce Wydziału Medycznego zajął Instytut Medyczno–Chirurgiczny z dwuletnim programem nauczania. Obok takich przedmiotów jak studium chirurgiczne, fizjologia, ogólna patologia były prowadzone wykłady z medycyny sądowej. Wykłady te prowadził dr Wojciech Żerdziński. Ponowne otwarcie Uniwersytetu nastąpiło w 1817 r. Z tym Uniwersytetem pozostawał w ścisłej łączności Instytut Medyczno–Chirurgiczny. Miał on czasowo zastępować Wydział Medyczny. Jego profesorowie mieli tytuły profesorów uniwersyteckich, mogli być wybierani rektorami. Instytut nie miał jednak prawa promowania. Doktorat można było otrzymać tylko w Wiedniu (5, 23). Od 1833 roku nauka w Instytucie trwała trzy lata. Na III roku prowadzono wykłady ze specjalnej patologii, terapii i medycyny kliniki a także z medycyny sądowej. Wykładowcą był nadal dr W. Żerdziński, który wykladał również fizjologię, chirurgiczną patologię i terapię. W 1852 roku profesorem Instytutu Medyczno–Chirurgicznego zostaje Franciszek Gatscher, który w 1854 roku nominowany jest nadzwyczajnym profesorem Uniwersytetu. Prowadził wykłady z medycyny sądowej zarówno w Instytucie jak i na Wydziale Prawa. Instytut Medyczno–Chirurgiczny został zamknięty w 1874 roku; w tym czasie w Austrii zniesiono wszystkie niższe studia lekarskie. Przez następne 20 lat we Lwowie nie było żadnej szkoły lekarskiej (5, 23).

Tabela I. Nauczanie medycyny sądowej we Lwowie w latach 1805–1898

Table I. Forensic medicine teaching in Lwów from 1805–1898

Rok Year	Nazwa placówki Department/Institute	Wykładowcy Lectures
1805–1832	Instytut Medyczno-Chirurgiczny (niższe 2-letnie studia lekarskie) Medico-Surgical Institute (lower 2-year medical studies)	M.D. Żerdziński W.
1833–1874	Instytut Medyczno-Chirurgiczny (niższe 3-letnie studia lekarskie) Medico-Surgical Institute (lower 3-year medical studies)	M.D. Żerdziński W. M.D. Weigl J. Prof. Gatscher F.
1854–1883	Wykłady z medycyny sądowej na Wydziale Prawa Uniwersytetu we Lwowie Lectures on the faculty of Law, University of Lwów	Prof. Gatscher F. M.D. Weigl J. Prof. Feigel L.
1884–1895	Utworzenie Nadzwyczajnej Katedry Medycyny Sądowej na Uniwersytecie we Lwowie Establishment of the Extraordinary Forensic Medicine of Department University of Lwów	Prof. Feigel L. Prof. Wachholz L.
1898–	Utworzenie Katedry Medycyny Sądowej na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu we Lwowie Establishment of Forensic Medicine Department, Faculty of Medicine, University of Lwów	Prof. Sieradzki W.

Wykłady z medycyny sądowej prowadzone były jak wspomniano na Wydziale Prawa (5). Wykładowcami w kolejnych latach byli: prof. Franciszek Gatscher (1854–1871), dr Józef Weigl (1872–1879), prof. L. Feigel (1879–1893).

Dr Longin Feigel dyplom doktora medycyny uzyskał w 1872 roku na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po studiach podjął pracę na stanowisku prokuratora szpitala we Lwowie z równoczesnym pełnieniem funkcji lekarza sądowego. W 1879 roku uzyskuje veniam legendi na Wydziale Prawa Uniwersytetu we Lwowie, na podstawie pracy habilitacyjnej pt.: „Otrucie gazem tlenku węgla, a w szczególności gazem świetlnym ze stanowiska sądowno-lekarskiego”. W 1884 roku Longin Feigel zostaje mianowany nadzwyczajnym profesorem i z jego nominacją została dopiero utworzona nadzwyczajna Katedra Medycyny Sądowej na Wydziale Prawa. Dorobek naukowy profesora Feigla obejmuje 50 pozycji w tym „Podręcznik medycyny sądowej na podstawie dzieł Pr. Hoffmana, Pr. J. Maschki i własnego doświadczenia”, który został wydany we Lwowie w 1893 r. (2, 5). Jego następcą – przez jeden rok – był doc. dr Leon Wacholz, który rozpoczął zajęcia ze studentami Wydziału Prawa, wykładem inauguracyjnym w dniu 11 października 1894 r. (18, 35).

Dnia 9 września 1894 r. cesarz Franciszek Józef I dokonał otwarcia Wydziału Lekarskiego na Uniwersytecie lwowskim. Stopniowo w ciągu kilku kolejnych lat tworzone były i otwierane Katedry i Kliniki.

Katedra Medycyny Sądowej została utworzona postanowieniem cesarskim z dniem 1 października 1898 roku a z końcem tego roku został założony Zakład Medycyny Sądowej (17, 23). Kierownictwo Zakładu zostaje powierzone doc. dr Włodzimierzowi Sierdzakiemu.

Dr W. Sieradzki veniam legendi z zakresu medycyny sądowej uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1898 r. na podstawie pracy dotyczącej przemiany tłuszczowoskowej zwłok (14). Swój wykład inauguracyjny o wzajemnych relacjach pomiędzy medycyną sądową a innymi naukami lekarskimi wygłosił w dniu 11 listopada 1898 r. Jak pisze Popielski: „największym Jego umiłowaniem była praca pedagogiczna; często swymi wypowiedziami to podkreślał. Obdarzony talentem świetnego mówcy i stylisty przygotowywał swe wykłady niezwykle sumiennie. Poza medycyną sądową, psychopatologią, toksykologią wykładał również prope-deutykę lekarską dla młodszych roczników medyków. Wykłady Jego były tak ciekawe, że słuchali ich nie tylko medycy i studenci prawa; przepelniona po brzegi sala wykładowa Zakładu Medycyny Sądowej gościła nieraz studentów innych wydziałów i osoby, które studia uniwersyteckie już ukończyły. Poza wszechstronnie ujętymi wiadomościami związanymi z tematem, opartym m.in. na swym wieloletnim doświadczeniu, podkreślał prof. Sieradzki w swych wykładach znaczenie etyki lekarskiej, poczucia odpowiedzialności i poszanowania prawa, kładąc nacisk na poziom moralny, który winien cechować lekarzy” (10).

Docent W. Sieradzki w 1899 roku zostaje mianowany nadzwyczajnym profesorem a w 1904 roku zwyczajnym profesorem medycyny sądowej. Kieruje Katedrą i Zakładem Medycyny Sądowej nieprzerwanie przez 42 lata aż do czasu tragicznej śmierci w dniu 4 lipca 1941 roku (10). Jest autorem lub współautorem kilkudziesięciu prac naukowych. Na trwale w piśmiennictwie sądowno-lekarskim nie tylko polskim ale i światowym zapisały się badania przeprowadzone wspólnie z Leonem Wacholzem nad wykrywaniem tlenku węgla z podaniem oryginalnej metody (10). Niezwykle nowatorskie a równocześnie niedocenione były badania nad precypity-

nami (8). Profesor W.Sieradzki kilkakrotnie pełnił obowiązki Dziekana Wydziału Lekarskiego a w roku 1924/1925 był Rektorem Uniwersytetu Jana Kazimierza (10).

Pierwszym asystentem profesora Sieradzkiego zostaje dr Henryk Kłozy. W następnych latach asystentami byli doktorzy: Ferdynand Stankiewicz, Józef Jasiński, Marian Tobiaszek a od 1908 roku do końca wojny dr Rudolf Janeček (21). W okresie II Rzeczypospolitej asystentami Zakładu byli: T.Hołobut, Siengalewicz, Dżułyński, Szulistańska, Tobaczyk, Piro, Dadlez, Kozłowski, Legeżyński, Popielski, W.Hołobut, Hoffman (17).

Pod kierunkiem profesora W.Sieradzkiego uzyskali stopień doktora: Włodzimierz Martinec w 1932 roku, Zenobiusz Swarczewski w 1937 roku oraz Mikołaj Chylak w roku 1938 (20).

Również trzech doktorów wszech nauk lekarskich habilitowało się:

1. Dr Sergiusz Schilling–Siengalewicz (habilitacja w zakresie medycyny sądowej i toksykologii) późniejszy Kierownik Katedr Medycyny Sądowej w Wilnie, w Lublinie i w Poznaniu (1, 11, 13, 23).

2. Dr Józef Dadlez (habilitacja w zakresie toksykologii i chemii toksykologicznej) do 1939 roku profesor przy Katedrze Medycyny Sądowej Uniwersytetu Jana Kazimierza a do czerwca 1941 w Lwowskim Państwowym Instytucie Medycznym; w latach 1942–1944 Kierownik Zakładu Farmakologii w Państwowych Medyczno–Przyrodniczych Kursach Zawodowych we Lwowie a następnie od 1948 roku Kierownik Zakładu Farmakologii Akademii Medycznej w Poznaniu (1, 23).

3. Dr Bolesław Popielski uzyskał veniam legendi w zakresie medycyny sądowej w 1939 roku na podstawie pracy "Identyfikacja śladów krwi ludzkiej w medycynie sądowej". Dr.B.Popielski w latach 1932–1936 był starszym asystentem Zakładu. Przez następne trzy lata kierował Działem Biologicznym Instytutu Ekspertyz Sądowych w Warszawie. Następnie – 1939/1941 – pracował jako docent w lwowskim Zakładzie. W latach 1941–1943 był Kierownikiem Zakładu Medycyny Sądowej we Lwowie prowadząc równocześnie z tego przedmiotu wykłady na Kursach Medycznych Zawodowych. Od 1943 do czerwca 1945 roku pracował w krakowskim Zakładzie Medycyny Sądowej, z tym że w pierwszym półroczu 1945 roku pełnił obowiązki Kierownika Zakładu a następnie został powołany na stanowisko Kierownika Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej we Wrocławiu (1, 12).

Profesor W.Sieradzki i jego współpracownicy brali czynny udział w Zjazdach Lekarzy i Przyrodników Polskich (4). Na IX Zjeździe w Krakowie profesor W.Sieradzki wygłosił trzy referaty: "O hematynie w roztworach obojętnych", "O działaniu formaldehydu na krew i barwnik krwi" oraz "13 przypadków śmierci z powieszenia". Na XIV Zjeździe w Poznaniu w 1933 roku referaty z Zakładu lwowskiego wygłosili: doc. Dadlez na temat możliwości oznaczania właściwości grupowych na materiałach; Popielski: "O wartości badań wątroby w diagnostyce śmierci z utonięcia" oraz wspólnie z Gerhardtem: "Próby oznaczania płci płodu nienarodzonego". Również czynny udział asystentów z Lwowa zaznaczył się na XV Zjeździe w 1937 roku we Lwowie, którego współorganizatorem był prof. W.Sieradzki. I tak Kozłowski przedstawił referat na temat diagnostyki śmierci z utonięcia a także o zastosowaniu podcierwieni w praktyce sądowo–lekarskiej. Wystąpienie Dadleza poświęcone było badaniu dowodów rzeczowych. Na Zjeździe tym na posiedzeniu w dniu 7 lipca 1937 roku w czasie obrad Sekcji Medycyny Sądowej, profesor Grzywo–Dąbrowski wystąpił z wnioskiem utworzenia Polskiego Towarzystwa Sądowo–Lekarskiego (9).

Lata 1939–1941 to szczególnie i tragiczny okres w dziejach Uniwersytetu we Lwowie. Po zaanektowaniu przez Związek Radziecki ziem wschodnich II Rzeczypospolitej doszło do reorganizacji Uniwersytetu. Wyłączono z niego – zgodnie z organizacją wyższych szkół w Związku Radzieckim – Wydział Lekarski i Oddział Farmaceutyczny tworząc Lwowski Państwowy Instytut Medyczny. Studia mogli kontynuować miejscowi Polacy, Ukraińcy i Żydzi oraz Polacy i Żydzi, którzy przybyli tu z terenów zajętych przez Niemców. Rekrutację na I rok studiów przeprowadzono w 1940 roku. Zajęcia prowadzone były przez dotychczasowych kierowników i asystentów klinik i zakładów (1). Lwowski Państwowy Instytut Medyczny istniał do 30 czerwca 1941 roku to jest do czasu kiedy Lwów został zajęty przez wojska niemieckie. W kilka dni po wkroczeniu Niemców do Lwowa, w dniu 4 lipca 1941 roku Gestapo aresztowało 19 profesorów, 2 docentów i 11 osób spośród ich rodzin i znajomych. Zostali oni zamordowani (rozstrzelani) bez sądu w dniu 4 lipca na stokach Wzgórz Wuleckich. Z Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu zamordowano 10 profesorów i 2 docentów. Wśród ofiar tego mordu był profesor Włodzimierz Sieradzki liczący lat 70 (1, 2, 10).

We Lwowie w okresie okupacji niemieckiej – w przeciwieństwie do innych miast polskich (Warszawa, Kraków, Poznań, Wilno), w których Uniwersytety zostały zamknięte – istniało szkolnictwo medyczne. Początkowo szkolnictwo to miało nosić nazwę Państwowej Akademii Medycznej a następnie Państwowego Instytutu Medycznego, a ostatecznie narzucona przez Niemców nazwa to: Państwowe Medyczne Kursy Zawodowe. Po otwarciu Oddziału Farmacji pełna nazwa tej uczelni medycznej brzmiała: Państwowe Medyczno-Przyrodnicze Kursy Zawodowe we Lwowie (1). Wg Z.Alberta ta ewolucja w nazwie uczelni medycznej miała na celu “zdeprecjonowanie przez hitlerowców wartości studiów” Otwarcie Medycznych Kursów nastąpiło w dniu 14 kwietnia 1942 roku. Poszczególne Kliniki i Katedry obsadzone zostały przez Polaków lub Ukraińców, tylko nieliczne placówki miały obsadę niemiecką. Studia lekarskie trwały 5 lat (19 trymestrów), wykłady prowadzone były w języku niemieckim. Po ukończeniu kursów studenci otrzymywali zaświadczenie, że “uczęszczali z wynikiem pozytywnym na Medyczne Kursy Zawodowe we Lwowie i że zostało im udzielone zezwolenie na leczenie w Generalnej Gubernii” (1). W latach 1942–1943 takie zaświadczenie uzyskało 83 słuchaczy w tym około 50 Polaków. W 1943 roku studiowało 322 Polaków, którzy otrzymali później dyplomy albo na uczelniach radzieckich albo polskich. W dniu 15 marca 1944 roku działalność Kursów Medycznych została zawieszona.

Na Kursach Medycznych prowadzone były zajęcia z medycyny sądowej. Zakład Medycyny Sądowej funkcjonował jako placówka dydaktyczna zarówno w okresie okupacji radzieckiej jak i niemieckiej, z tym że od czerwca 1941 roku Zakład stanowił filię Państwowego Instytutu Medycyny Sądowej i Kryminalistyki w Krakowie. Kierownikiem Zakładu do 1943 roku był docent Bolesław Popielski. Asystentami Zakładu byli Polacy: lek. Florian Dylewski, dr Adam Kozłowski oraz Ukrainiec lekarz Bohdan Mryc (1).

PIŚMIENICTWO

1. Albert Z.: *Lwowski Wydział Lekarski w czasie okupacji hitlerowskiej 1941–1944*. Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Wrocław, 1975. – 2. Albert Z.: *Zamordowanie 23 profesorów wyższych uczelni we Lwowie przez hitlerowców w lipcu 1941 r.* Przegl. Lek. 1964, 20, 58–77. – 3. Baran E.: *Sylwetki polskich medyków sądowych – Longin Feigel*. Arch. Med. Sąd. Krym., 1982, 3/4, 65–70. – 4. Baran E.: *Udział medyków sądowych w Zjazdach Lekarzy i Przyrodników Polskich w XIX i XX wieku*. Arch. Med. Sąd. Krym., 1985, 2, 129–135. – 5. Finkel L., Starzyński S.: *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. Lwów, 1894. – 6. Finkel L.: *Króla Jana Kazimierza Dyplom Erekcyjny Uniwersytetu Lwowskiego z r. 1661*. (w:) *Księga Pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza r. 1661*. Lwów, 1912. – 7. Jaworski F.: *Uniwersytet Lwowski*. Lwów, 1912. – 8. Marcinkowski T.: *Pionierskie badania Włodzimierza Sieradzkiego (1870–1941) nad precypitynami*. Arch. Med. Sąd. Krym., 1974, 1, 147–150. – 9. *Pamiętnik XV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich 4–5.VII*. Wydawnictwo Komitetu Organizacyjnego, Lwów, 1939. – 10. Popielski B.: *Pamięci Prof. Dr Włodzimierza Sieradzkiego*. Arch. Med. Sąd. Psych. Sąd. Krym., 1951, 1, 12–16.

11. Puchowski B.: *Profesor Doktor Medycyny Sergiusz Schilling–Siengalewicz*. Arch. Med. Sąd. Psych. Sąd. Krym., 1953, V, 5–8. – 12. Raszeja S.: *50-lecie pracy naukowej profesora Bolesława Popielskiego*. Arch. Med. Sąd. Krym., 1978, 2, 83–88. – 13. M.Reicher: *Wspomnienie o Profesorze Sergiuszu Schilling–Siengalewicz w 20 rocznicę Jego zgonu*. Arch. Med. Sąd. Krym., 1970, 2, 161–164. – 14. Sieradzki W.: *O tak zwanej przemianie tłuszczowoskowej zwłok*, Kraków, 1898. – 15. Sieradzki W.: *Stosunek nauki medycyny sądowej do innych nauk lekarskich*. Przegl. Lek. (odbitka), 1898, 3–13. – 16. Sieradzki W.: *W 35 lecie działalności naukowej Prof. dr. Leona Wacholza*. Nowiny Lekarskie, 1926, 10, 385–388. – 17. Sieradzki W.: *Kilka słów o Lwowskim Wydziale Lekarskim*. Pol. Gaz. Lek., 1937, 27, 404–505, 508. – 18. Wacholz L.: *Wstępny wykład Doc. Dra. Leona Wacholza przy objęciu katedry medycyny sądowej na Wydziale prawa i administracji Uniw. lwowskiego w d. 13. października 1894*. Przegl. Lek. (odbitka) 1894, 2–6. – 19. Wacholz L.: *Z przeszłości Wydziału Lekarskiego Wszechnicy Lwowskiej*. Roczn. Lek., 1910–1912, II, 388–391. – 20. Woźniewski Z.: *Rozprawy na stopień doktora medycyny polskich wydziałów lekarskich. Okres międzywojenny*. PZWL, Warszawa, 1969.

21. Wojtkiewicz – Rok. W.: *Dzieje Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1894–1918*. Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 1992. – 22. Ziembicki W.: *Koleje studium lekarskiego we Lwowie od czasów najdawniejszych, aż do powstania dzisiejszego fakultetu*. Pol. Gaz. Lek. (odbitka), 1933, 41, 1–7. – 23. Zwoździak W.: *Historia Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego*. Arch. Hist. Med., 1964, 1/2, 11–31; 3, 193–226; 1965, 1/2, 65–69.

Adres autora:
Katedra Medycyny Sądowej CM UJ
31–531 Kraków
ul. Grzegórzecka 16